

Цивільного кодексу України, письмові угоди повинні бути підписані особами, які їх укладають. Продавець не підписує договору лізингу, так як і лізингодержувач не підписує договору купівлі-продажу. Тому між лізингодавцем, лізингодержувачем і продавцем укладаються два договори: договір лізингу і договір купівлі-продажу, а не одна тристороння угода.

Спірною є позиція І.Г.Лисименко, яка вважає, що договір лізингу є багатостороннім і складається з двох договорів: купівлі-продажу і лізингу. По-перше, це не узгоджується із загальними уявленнями про угоди. Як правильно відзначає у цьому відношенні А.А.Іванов, угода не може складатися з кількох договорів⁴. Такої ж думки притримується В.В.Вітрянський, який пише, що дві самостійні двосторонні угоди - купівлі-продажу і оренди - навіть при найтіснішому їх взаємозв'язку ніяк не можуть утворити тристоронню угоду, учасниками якої являлись би суб'єкти вказаних самостійних договорів⁵.

По-друге, той факт, що договір купівлі-продажу і договір лізингу є окремими договорами, а не єдиною тристоронньою угодою, впливає з моменту виникнення зобов'язань сторін. Якщо навіть припустити, що договір лізингу є тристоронньою угодою, яка в технічному аспекті оформляється двома документами, то звідси мало б впливати, зокрема, що права і обов'язки лізингодавця і лізингодержувача виникають аж з моменту підписання угоди третім учасником - продавцем, тобто з моменту укладення договору купівлі-продажу. Але це суперечить змісту договору лізингу, за яким лізингодавець має одним із своїх обов'язків придбання у власність майна у відповідного продавця. Зазначений обов'язок виникає у лізингодавця після укладення між ним і лізингодержувачем договору лізингу. Іншими словами, для укладення договору лізингу потрібне волевиявлення двох сторін - лізингодавця і лізингодержувача, що, в свою чергу, вказує на те, що договір лізингу є двосторонньою угодою.

Як вже було сказано, Закон України "Про лізинг" допускає можливість укладення договору фінансового лізингу у формі багатосторонньої або двосторонньої угоди. Така позиція законодавця уявляється не зовсім вдалою з тих міркувань, що у кожному з названих двох варіантів, незважаючи на однакову назву - "договір фінансового лізингу", мова йтиме про різні за своїм змістом та ознаками договори, що, в свою чергу, утруднює з'ясування правової природи вказаного договору. Однак надалі у вказаному законі врегульовано лише варіант, коли поряд з договором фінансового лізингу - двосторонньою угодою, укладається договір купівлі-продажу. Разом з тим, залишається, по суті, неврегульованим передбачений ст.6 Закону України "Про лізинг" варіант укладення договору фінансового лізингу у формі багатосторонньої угоди.

Отже, на нашу думку, при характеристиці договору фінансового лізингу за основу варто взяти варіант укладення його у формі двосторонньої угоди, оскільки саме у цьому випадку його назва відповідатиме змісту. Якщо ж лізингодавець, лізингодержувач і продавець вирішили укласти один договір у формі багатосторонньої угоди, то за змістом це буде змішаний договір, у якому поєднуюватимуться елементи, власне, договору фінансового лізингу та договору купівлі-продажу.

На основі сказаного, в законодавстві України доцільно відмовитися від закріпленого нині дуалістичного розуміння договору лізингу як дво- або багатосторонньої угоди. Проведений вище аналіз дозволяє зробити висновок, що договір лізингу - це двостороння угода. Тому в Законі України "Про лізинг" варто послідовно провести позицію, що договір лізингу є двосторонньою угодою, яка укладається між лізингодавцем і лізингодержувачем. Водночас, запропонований підхід не позбавить лізингодавця, лізингодержувача і продавця можливості укласти один договір у формі багатосторонньої угоди, оскільки ст.4 Цивільного кодексу України допускає укладення договорів, які хоч і не передбачені законодавством, але не суперечать йому.

Література

1. Блинков О.Е. Правовое регулирование финансовой аренды (лизинга) недвижимости. Дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03.- Рязань, 2000.
2. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества.- М.: Статут, 2000.
3. Иванов А.А. Договор финансовой аренды (лизинга). Учебно-практическое пособие.- М.: Проспект, 2001.
4. Лисименко И.Г. Договор лизинга в российском гражданском праве. Дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03.- Волгоград, 1999.
5. Решетник И.А. Гражданско-правовое регулирование лизинга в Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид.наук:12.00.03.- Пермь, 1998.

¹ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества.- М.: Статут, 2000.- С.582; Иванов А.А. Договор финансовой аренды (лизинга): Учебно-практическое пособие.- М.: Проспект, 2001.- С.12-20; Блинков О.Е. Правовое регулирование финансовой аренды (лизинга) недвижимости. Дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03.- Рязань, 2000.- С.156.

² Решетник И.А. Гражданско-правовое регулирование лизинга в Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид.наук:12.00.03.- Пермь, 1998.- С.132-133.

³ Лисименко И.Г. Договор лизинга в российском гражданском праве. Дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03.- Волгоград, 1999.- С.138.

⁴ Иванов А.А. Вказ. праця.- С.18.

⁵ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества.- М.: Статут, 2000.- С.612.

В. Ямковий,

старший викладач кафедри правознавства
Криворізького економічного інституту Київського
національного економічного університету

КАЗНА ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Прийняття нового Цивільного кодексу України повинно ознаменувати завершення одного з основних етапів реформування правової системи в нашій державі. Значення цієї події в правовому просторі України важко переоцінити, адже саме новий ЦК покликаний створити фундамент для побудови в Україні нової господарської системи, передбачити правові механізми функціонування та розвитку економіки в умовах ринкових перетворень. Тому положення проекту ЦК України [1], який не випадково називають "економічною конституцією" держави, вже зараз потребують детального вивчення та аналізу. Поряд з іншими нововведеннями, що містяться в проекті кодексу, заслуговують на увагу положення, що стосуються правового стану держави як суб'єкта цивільних правовідносин. Визнання держави в проекті ЦК України юридичною особою публічного права, а державної скарбниці - матеріальною основою її участі у відносинах, врегульованих цивільним законодавством, створило передумови для відродження у вітчизняному цивільному праві юридичної конструкції казни.

В радянській цивілістичній літературі та законодавстві поняття "казна" вживалося як в значенні майна, що перебуває в віданні самої держави, тобто об'єкту цивільних прав, так і в значенні суб'єкту цивільних прав, в якості держави як носія прав і обов'язків з приводу державного майна, яким вона розпоряджається в процесі виконання бюджету. Проте поряд із зазначеними поглядами висловлювалася думка про те, що поняття казна може використовуватися одночасно як у значенні суб'єкту цивільного права, так і в значенні об'єкту цивільних прав. Ця думка здається найбільш прийнятною, адже в проекті ЦК поняття "державна скарбниця" вживається саме в значенні казни як об'єкту цивільних прав, що включає в себе кошти державного

бюджету та інше державне майно, не закріплене за створеними державою юридичними особами. В свою чергу це не виключає можливості вживання терміну “казна” в значенні держави як суб’єкта цивільних правовідносин.

За чинним цивільним законодавством держава може приймати участь у цивільних відносинах з приводу грошових коштів та майна “в натурі” і в цьому сенсі вона є казною. В радянській цивілістичній літературі відзначалося, що казна виступає як самостійний суб’єкт цивільного права з приводу майна, що утворює так званий нерозподілений фонд, під яким розумілося державне майно, не закріплене за відповідними державними юридичними особами, підприємствами й установами, що знаходиться в безпосередньому віданні самої держави. Як було помічено А.Беспаловою, його існування “визнавалося всіма радянськими цивілістами, які в тому чи іншому ступені торкалися питання про організацію державної власності”[2]. Майно, безпосереднім власником якого є держава як казна, на думку С.Братуся, виступає як фонд коштів і включено до бюджету держави [3]. Це визнавалося й іншими цивілістами, у т.ч. О.Пушкіним [4], М.Брагинським [5]. Проте на відміну від цивілістичної літератури, у проекті ЦК України поняття “нерозподілений фонд” не використовується. Для позначення майна, не закріпленого за державними юридичними особами, законодавець вводить у проекті ЦК України термін – “державна скарбниця”. Однак, визнаючи кошти державного бюджету майном, що стоїть за казною як суб’єктом цивільного права, слід відзначити, що з приводу бюджетних коштів виникають, переважно, не цивільні, а фінансові й інші правовідносини, у яких держава виступає не як суб’єкт майнових відносин, а як суб’єкт володарювання, якому належить примусова влада. Ця обставина повинна враховуватися при розгляді питання про включення бюджетних коштів до складу майна, у відношенні якого казна виступає як суб’єкт цивільного права. Особливість правового положення бюджетних коштів насамперед полягає в тому, що підстави зарахування їх на бюджетні рахунки можуть бути як публічно-правовими (наприклад, податки, збори, мито тощо), оскільки право стягування цих коштів є прерогативою держави як суб’єкта публічного права, так і цивільно-правовими, у яких держава виступає вже як суб’єкт цивільного права, як казна. Останні є досить численними, та насамперед варто сказати про державні позики, що мають значне поширення, і є одним з основних, поряд з податками, джерелом поповнення державної казни і здійснюються, як правило, шляхом випуску державних цінних паперів – облігацій. Кошти можуть надходити на бюджетні рахунки й у силу вексельних правовідносин. Так, згідно з Порядком застосування векселів Державного казначейства [6] в рахунок фінансування витрат державного бюджету Головне управління Державного казначейства може видавати векселі.

Залучення коштів державою з використанням цивільно-правових коштів може здійснюватися і шляхом вступу казни в кредитні правовідносини. Разом з тим, перелік джерел з яких відбувається зарахування коштів на бюджетні рахунки, в силу цивільно-правових засад не вичерпується наведеними. Казна одержує доходи від продажу державного майна, здачі його в оренду, від реалізації конфіскованого, безхазяйного і спадкового майна, що перейшло до держави, від реалізації незапитаних вантажів, з депозитних сум, внесених фізичними і юридичними особами в державну нотаріальну контору чи іншу державну установу, що має депозитний рахунок, від проведення лотерей, тощо. Загальним для всіх перерахованих джерел є те, що виручені казною кошти зараховуються на бюджетні рахунки. Причому в результаті змін цивільного законодавства перелік цих джерел може як розширюватися, так і звужуватися.

Як уже відзначалося, до складу майна державної скарбниці, входять не тільки бюджетні кошти, але і майно “в натурі”. При цьому слід зазначити, що не в усіх випадках перехід майна до держави такий перехід ґрунтується на діяльності держави як суб’єкта цивільного права, але як суб’єкта публічної влади. Це стосується в першу чергу переходу у власність держави безхазяйного, конфіскованого майна, що впливає з діяльності держави як суб’єкта володарювання. Включення до складу державної скарбниці не тільки бюджетних коштів, але і державного майна “в натурі” підтверджує, що у відношенні цього майна казна може виступати як самостійний суб’єкт цивільного права. Правомочності по володінню, користуванню і розпорядженню ним у випадках особливої участі казни в цивільних правовідносинах здійснюються відповідними державними органами, найчастіше Міністерством фінансів, не від свого власного імені як юридичних осіб, а від імені казни як суб’єкта цивільного права.

Казна може виступати як суб’єкт цивільного обороту й у тих випадках, коли вона бере участь у відносинах по поставках продукції для державних потреб [7]. Укладення державного контракту може служити формальним підтвердженням виникнення цивільно-правових відносин за участю казни. Як суб’єкт цивільного права казна може брати участь і у відносинах, пов’язаних з майном державного матеріального резерву, що є особливим державним запасом матеріальних цінностей [8]. Державним замовником на поставку матеріальних цінностей до державного резерву є центральний орган виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом. Представляється, що договори про запозичення майна державного матеріального резерву, що повинні входити до складу державної скарбниці, повинні укладатися від імені казни і саме вона є суб’єктом цих правовідносин.

Казна може виступати і як суб’єкт цивільно-правової відповідальності. За проектом ЦК держава відповідає за своїми зобов’язаннями своїм майном, крім майна, на яке законом заборонено звертати стягнення. При цьому держава не відповідає за зобов’язаннями створених нею юридичних осіб (крім випадків, передбачених законом), Автономної Республіки Крим і територіальних громад, які в свою чергу не відповідають за зобов’язаннями держави.

Згідно з проектом ЦК у випадках і в порядку, що передбачені законами від імені держави, яка виступає в цих відносинах як казна, за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи, органи державної влади, Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування. Тому при вирішенні питання про безпосередню відповідальність казни по зобов’язаннях, укладених від її імені, не повинно мати значення, ким конкретно, - держорганом, іншою юридичною чи фізичною особою вона була представлена в цивільних правовідносинах. Важливо тільки, щоб відповідний суб’єкт, що діє від імені казни, був наділений для цього всіма необхідними повноваженнями. У цих випадках суб’єкт, що вступає в цивільні правовідносини з казною повинен мати можливість висувати відповідні вимоги до казни й одержувати задоволення безпосередньо від казни, а не від суб’єктів, що виступають від її імені у цивільному обороті. І казна повинна нести безпосередню відповідальність по зобов’язаннях, укладених від її імені, коштами і майном державної скарбниці.

Література

1. Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р.// Українське право.– №2. – 1997.
2. Беспалова А.И. К вопросу о непосредственном осуществлении государством правомочий собственника // Ученые труды Казахск. гос. ун-та им. С.М. Кирова. Т. 10. сер. юрид. вып. 10. Ч.1. - С.370 .
3. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. - М., 1950. - С.240.
4. Пушкин А.А. Советское государство как субъект советского гражданского права. - Х., 1965. -С.11
5. Брагинский М.И. Гражданская правосубъектность Союза и союзных республик. // Правоведение., -1963. - №1. С.52.
6. Порядок застосування векселів Державного казначейства, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.1996 р. № 689.
7. Про поставки продукції для державних потреб : Закон України // ВВР України. – 1996. - №3. – Ст. 9
8. Про державний матеріальний резерв : Закон України // ВВР України. –1997. - № 13. - Ст.112.